

Các thể loại tác phẩm ảnh báo chí

ThS. DƯƠNG QUỐC BÌNH

Học viện Báo chí và Tuyên truyền; Email: jamesduongphoto@gmail.com

Nhận ngày 28 tháng 3 năm 2024; chấp nhận đăng tháng 7 năm 2024.

Tóm tắt: Phân chia các thể loại báo chí nói chung và ảnh báo chí nói riêng là một trong những hiện tượng phức tạp của nghiên cứu lý luận cũng như hoạt động thực tiễn báo chí, tạo ra nhiều tranh luận và chưa có sự thống nhất. Thậm chí, có ý kiến cho rằng không cần thiết phải phân chia thể loại tác phẩm ảnh báo chí. Tuy nhiên, trong bối cảnh chuyển đổi số, truyền thông đa phương tiện với những đòi hỏi mới về lĩnh vực hình ảnh, việc phân chia thể loại tác phẩm ảnh báo chí là cần thiết để làm rõ các vấn đề lý luận của ảnh báo chí cũng như góp phần nâng cao hiệu quả hoạt động sáng tạo tác phẩm ảnh báo chí.

Từ khóa: thể loại, tác phẩm báo chí, ảnh báo chí.

Abstract: The classification of journalistic genres in general and photojournalism in particular is a complex phenomenon in theoretical research as well as practical journalistic activities, generating much debate without consensus. Some even argue that it is unnecessary to classify photojournalism genres. However, in the context of digital transformation and multimedia communication with new demands on the field of imagery, classifying photojournalism genres is necessary to clarify theoretical issues of photojournalism and contribute to enhancing the effectiveness of creative photojournalism activities.

Keywords: genres, journalistic works, photojournalism.

1. Lịch sử nghiên cứu vấn đề

Nếu như trong văn học, *Loại* là phương thức tồn tại còn *Thể* là sự hiện thực hoá của loại thì trong báo chí, thể loại được coi là những mô thức truyền tải nhất định. Ngay cả thuật ngữ *thể loại* cũng có nhiều cách gọi trong tiếng Anh: type và genre. Trong cuốn *Tác phẩm báo chí*, tác giả Tạ Ngọc Tấn (1995) cho rằng thể loại là *□sự thống nhất có tính quy luật, lặp lại của các yếu tố trong một loại tác phẩm báo chí□*⁽¹⁾. Nghiên cứu vấn đề thể loại tác phẩm có vai trò thiết yếu cho công tác đào tạo cũng như tổ chức sáng tạo tác phẩm. Tuy nhiên, nghiên cứu về các thể loại ảnh báo chí chưa nhận được sự quan tâm sâu sắc của giới nghiên cứu lý luận. Số lượng công trình nghiên cứu hầu như rất hạn chế. Tại Việt Nam, chỉ có ba tác giả đã đề cập đến vấn đề thể loại ảnh báo chí là các tác giả Trần Mạnh Thường (2003), Nguyễn Tiến Mão (2006) và Vũ Huyền Nga (2016). Trên thế giới, có thể kể đến những công trình của Liên Xô và Cộng hòa dân chủ Đức trước đây của các tác giả Tsudakov và Jochen

Schlevoigh. Trong thế kỷ 21, một số công trình nghiên cứu về các thể loại ảnh báo chí đã được công bố của các tác giả Lester (1999), Newton (2001), Kazimierz Wolny-Zmorzyński (2011), Mari Pienimäki (2013), Joanna Kedra (2016), Kobre (2017). Số lượng các công trình ít về số lượng và không đồng nhất về quan điểm.

Mỗi học giả, mỗi tác giả đứng trên các góc độ, phương diện khác nhau mà xây dựng bộ tiêu chí khác nhau để phân chia các thể loại tác phẩm ảnh báo chí. Thậm chí, có học giả không sử dụng các tiêu chí đồng trục để phân chia, khiến cho các thể loại không đồng nhất với nhau. Pienimäki (2013) phân chia tác phẩm ảnh báo chí thành bốn thể loại: *ảnh tin tức*, *ảnh chân dung*, *ảnh minh họa* và *ảnh nhận dạng*. Cách phân chia này không có tính đồng nhất về tiêu chí vì ảnh tin tức và ảnh nhận dạng thuộc phạm trù chức năng, còn ảnh chân dung là thuộc về phạm trù đề tài.

Bảng 1.1: Phân chia thể loại và dạng thức ảnh báo chí (Pienimäki, 2013)

Thể loại	Dạng thức	Diễn giải
Ảnh tin tức	Ảnh thời sự	Bất chợt, không biết trước
	Ảnh thường nhật	Các sự kiện có kế hoạch
Ảnh chân dung	Ảnh tự nhiên	Không có tương tác với nhân vật
	Ảnh dàn dựng	Có tương tác với nhân vật
Ảnh minh họa	-	Trang trí cho bài báo
Ảnh nhận dạng	-	Cung cấp thông tin về sự vật

Tương tự như vậy, Kedra (2016) phân chia tác phẩm báo chí thành bốn thể loại: *ảnh tin tức*, *phóng sự ảnh*, *ảnh chân dung* và *ảnh minh họa* với các dạng thức trong mỗi thể loại. Trong mỗi thể loại tồn tại các dạng thức khác nhau. Cách phân chia này của Kedra cũng thiếu tính đồng nhất. *Ảnh tin tức* và *ảnh minh họa* thuộc về phạm trù chức năng trong khi *ảnh chân dung* thuộc lĩnh vực đề tài phản ánh, còn *phóng sự ảnh* thuộc tiêu chí phương thức biểu đạt.

Bảng 1.2: Phân chia thể loại và dạng thức ảnh báo chí (Kedra, 2016)

Thể loại	Dạng thức	Diễn giải
Ảnh tin tức	Ảnh thời sự	Tin bất thường
	Ảnh kỷ sự	Tổng hợp các ảnh khác nhau
Phóng sự ảnh	Câu chuyện ảnh	Các ảnh liên kết với nhau
	Câu chuyện ảnh lịch sử	Kể về các nhân vật trong quá khứ
Ảnh chân dung	Ảnh chân dung đặc tả	Nhân vật nhìn ống kính
	Ảnh chân dung báo chí	Bao gồm bối cảnh xung quanh
	Ảnh chân dung nhỏ	Nhân vật không nhìn ống kính
Ảnh minh họa	Ảnh trang trí	Hình ảnh liên quan đến bài báo
	Ảnh bìa	Bổ trợ cho một bài báo
	Ảnh thiết kế	Kết hợp ảnh với đồ họa
	Ảnh cắt từ video	Có giá trị như ảnh thời sự

Wolny-Zmorzyński (2011) lại có cách tiếp cận khác khi khẳng định ảnh báo chí là một loại hình báo chí. Do đó, việc phân chia thể loại ảnh báo chí cũng phải dựa vào cách phân chia các thể loại báo chí, cụ thể ở đây là hai nhóm: báo chí thông tấn và báo chí nghị luận. Cách phân chia này có ưu điểm là đặt ảnh báo chí trong bối cảnh tổng thể của các tác phẩm báo chí nhưng cũng chưa thật hoàn chỉnh khi các thể loại, dạng thức của ảnh vẫn thiếu sự đồng nhất, cụ thể *ảnh minh họa* thuộc về chức năng, *ảnh chân dung* thuộc về đề tài, *ảnh bìa* thuộc về

hình thức. Thậm chí, Wolny-Zmorzyński (2011) tập trung quá nhiều vào các loại ảnh thiết kế, ảnh đồ họa trong khi những loại ảnh này không thuộc phạm trù nhiếp ảnh.

Bảng 1.3: Phân chia thể loại và dạng thức ảnh báo chí (Wolny-Zmorzyński, 2011)

	Thể loại	
	Báo chí Thông tấn	Báo chí Chính luận
Dạng thức	Ảnh tin tức:	Phóng sự ảnh
	+ Ảnh thời sự	Ảnh bìa
	+ Ảnh minh họa	Câu chuyện ảnh
	+ Ảnh chân dung	Ảnh thiết kế
	Ảnh tổng hợp	Ảnh đồ họa

Các học giả trên thế giới và Việt Nam đã thể hiện nỗ lực và sự nghiêm túc trong nghiên cứu khoa học đối với vấn đề thể loại ảnh báo chí, đồng thời, đưa ra những phương pháp tiếp cận khác nhau. Tuy nhiên, hầu hết các công trình này đều thiếu sự đồng trực trong cách phân chia các thể loại ảnh báo chí.

2. Các tiêu chí phân chia thể loại tác phẩm ảnh báo chí

Bảng 2.1: Tiêu chí phân chia các thể loại ảnh báo chí

	Tiêu chí				
	Chức năng	Tính chất	Vị trí	Số lượng	Đề tài
Thể loại	Ảnh tin tức	Ảnh thời sự	Ảnh trang bìa	Ảnh đơn	Ảnh chính trị
	Ảnh tuyên truyền	Phóng sự ảnh	Ảnh trang nhất	Ảnh bộ	Ảnh xã hội
	Ảnh minh họa		Ảnh trang trong		Ảnh kinh tế
					Ảnh thể thao

Dù sử dụng bất cứ tiêu chí nào để phân chia thể loại thì đường ranh giới giữa các thể loại cũng rất mờ nhạt. Dù chưa phân chia rõ ràng các thể loại tác phẩm ảnh báo chí nhưng tác giả Nguyễn Tiến Mão (2006) đã đề cập đến một số tiêu chí để phân loại như [đặc điểm của đối tượng được phản ánh; ý đồ của tác giả thông qua nội dung của tác phẩm; mức độ nắm bắt vấn đề và khái quát hoá vấn đề của nhà báo; phương pháp thể hiện - cách thức biểu đạt,

miêu tả của nhà báo^[2]. Để phân chia các thể loại ảnh báo chí một cách thống nhất và toàn diện, cần phải xem xét đầy đủ các yếu tố: chức năng, tính chất, vị trí, số lượng và đề tài. Điều đặc biệt quan trọng là phải nhấn mạnh tiêu chí sử dụng nhằm tránh tạo ra các biến không đồng nhất.

2.1. Tiêu chí đề tài phản ánh

Cách phân loại dựa trên đề tài và nội dung phản ánh thường được sử dụng tại các cơ quan báo chí và các cuộc thi ảnh báo chí. Cuộc thi Ảnh Báo chí Thế giới 2021 (World Press Photo 2021) và Kobre (2017) đưa ra các thể loại *ảnh thời sự, ảnh thường nhật, ảnh đời thường, ảnh chân dung, ảnh thể thao, ảnh thiên nhiên, ảnh môi trường*. Một số học giả như Lester (1999) và Newton (2001) cũng đưa ra các thể loại: *ảnh thời sự, ảnh thường nhật, ảnh đời thường, ảnh thể thao*. Cách phân loại này phù hợp cho hoạt động thực tiễn tại cơ quan báo chí và cho các cuộc thi ảnh nhưng lại không phù hợp cho công tác nghiên cứu và giảng dạy vì cách phân loại sẽ tạo ra quá nhiều thể loại, gây phức tạp cho công tác đào tạo và quá trình tiếp nhận của người học. Hơn nữa, một tác phẩm ảnh báo chí có thể phản ánh nhiều đề tài, có thể dịch chuyển từ đề tài này sang đề tài khác. Ví dụ, một bức ảnh về môi trường hoàn toàn có thể trở thành ảnh thời sự, một bức ảnh chân dung cũng có thể là ảnh đời thường.

Bảng 2.2: Phân chia thể loại ảnh báo chí của các tác giả khác nhau

World Press Photo 2021	Newton 2001	Kobre 2008	Lester 1999
Ảnh thời sự			Ảnh tin tức
Ảnh thường nhật			
-	Ảnh đời thường		
-	Ảnh minh họa		
Ảnh vấn đề đương đại	-	Ảnh vấn đề	-
Ảnh chân dung	-	Ảnh chân dung	
Ảnh thể thao			
-	-	Câu chuyện ảnh	
Ảnh môi trường	-	-	-
Ảnh tự nhiên	-	-	-
Dự án ảnh	-	-	-

2.2. Tiêu chí hình thức tác phẩm

Tiêu chí hình thức tác phẩm cũng được một số tổ chức sử dụng để phân chia thể loại. Chương trình

Cử nhân Ảnh báo chí tại Đại học George Washington, Đại học Point Park đưa ra hai thể loại ảnh màu và ảnh đen trắng để nghiên cứu và giảng dạy. Một số tổ chức khác lại dựa vào số lượng ảnh (*ảnh đơn* và *ảnh bộ*) để phân chia thể loại như Đại học Ohio và Hạng mục Ảnh Báo chí của Giải Báo chí Quốc gia ở Việt Nam. Ngoài ra, bắt đầu từ năm 2022, Cuộc thi Ảnh Báo chí Thế giới (World Press Photo) đã chuyển từ cách phân chia thể loại theo đề tài sang phân chia thể loại theo số lượng ảnh với các hạng mục: *ảnh đơn, ảnh bộ* (3-10 ảnh), *dự án ảnh* (24-30 ảnh) và *định dạng mở* (kết hợp ảnh với video). Tuy nhiên, cách tiếp cận này quá hẹp, thiên về nhiếp ảnh nhiều hơn báo chí, không thực sự tối ưu cho công tác nghiên cứu vì nó loại bỏ các vấn đề lý luận của ảnh báo chí.

2.3. Tiêu chí chức năng tác phẩm

Về mặt ngôn ngữ, *chức năng* có thể được hiểu là vai trò, bổn phận của cái gì đó với sự vật, hiện tượng cụ thể. Trong quan điểm hệ thống, *chức năng* là vai trò, bổn phận của một yếu tố cụ thể đối với các yếu tố khác trong hệ thống và đối với toàn bộ hệ thống trong tổng thể. Các chức năng của báo chí đã được nhiều học giả trong và ngoài nước phân tích kỹ lưỡng, bao gồm: chức năng thông tin, chức năng tư tưởng (tuyên truyền, thuyết phục), chức năng giáo dục, chức năng giám sát và chức năng kinh tế. Là một dạng thức của báo chí với những đặc điểm riêng, ảnh báo chí kế thừa một số chức năng của báo chí nói chung. Cụ thể, chức năng của ảnh báo chí bao gồm: chức năng thông tin, chức năng tư tưởng và chức năng minh họa.

Chức năng thông tin: ghi lại sự kiện, nhân vật, hiện tượng, nhằm mở rộng phạm vi thông tin cho tác phẩm báo chí.

Chức năng tư tưởng: kích thích cảm xúc của độc giả với hình ảnh cận cảnh, chi tiết hoặc hành động, biểu cảm của nhân vật.

Chức năng minh họa: bổ trợ về mặt thị giác hoặc mang tính chất tham khảo cho bài báo.

Ngoài ra, để định danh và mô tả các thể loại ảnh báo chí một cách khoa học dựa trên tiêu chí chức năng, không thể bỏ qua vai trò của chú thích. Newhall (1952) đưa ra khái niệm về chú thích:

□ Thông tin được nêu ngắn gọn, thường chiếm không quá bốn dòng ngắn, đi kèm với một bức ảnh, giúp chúng ta hiểu thêm về bức ảnh và thường ảnh hưởng đến suy nghĩ của chúng ta về bức ảnh. Chú thích là động; nó phát triển thông tin tiêu đề thành lý do tại sao và như thế nào dọc theo một dòng hành động. Nó sử dụng ý nghĩa của từ để củng cố ý nghĩa của bức ảnh. Nó mất đi một nửa ý nghĩa khi tách khỏi bức ảnh của nó⁽³⁾.

Bản thân các bức ảnh chỉ là lát cắt của thời gian và không gian, chỉ phơi bày được bề mặt của vấn đề. Nếu không có một hệ thống ký hiệu rõ ràng và dễ hiểu (chú thích) thì khó có thể giải mã chính xác thông điệp của tác giả. Chú thích không chỉ có khả năng thay đổi cách hiểu của độc giả mà còn tăng cường khả năng tiếp nhận cảm xúc cho độc giả. Hơn nữa, chú thích còn giảm thiểu sự nhiễu tạp trong hoạt động truyền thông giữa người gửi (phóng viên ảnh) và người nhận (công chúng). Do đó, sự kết hợp giữa chữ viết và hình ảnh sẽ gia tăng sức mạnh và hiệu quả truyền thông cho các tác phẩm ảnh báo chí. Szylo-Kwas (2019) cho rằng □ các bức ảnh, bất kể giá trị thông tin ra sao, nếu không có chú thích, sẽ trở thành vật thể trang trí cho tờ báo □⁽⁴⁾.

Wojtak (2004), Sadowska (2007) và Ifantidou (2009) đã chỉ ra ba chức năng của chú thích: *chức năng mô tả*, *chức năng biểu cảm* và *chức năng chỉ dẫn*.

Chức năng mô tả: diễn giải nội dung ảnh, không sử dụng tính từ.

Chức năng biểu cảm: thể hiện cảm xúc, thái độ.

Chức năng chỉ dẫn: khuyến khích hành động, cảnh báo, thông báo.

Tuy nhiên, cũng cần thấy rằng, chức năng không phải là khái niệm tuyệt đối. Độc giả với kiến thức khác nhau, trải nghiệm khác nhau sẽ có sự tiếp nhận khác nhau khi thụ hưởng tác phẩm, sản phẩm báo chí. Một bức ảnh với chức năng tư tưởng vẫn phải chứa hàm lượng thông tin nhất định và ngược lại, một bức ảnh với chức năng thông tin cũng có thể khơi gợi cảm xúc, tác động đến tư tưởng của công chúng. Do đó, để phân chia các thể loại ảnh báo chí theo tiêu chí chức năng, cần phải đánh giá tổng thể cả bức ảnh lẫn chú thích, nhằm xác định mục tiêu của tác giả. Tuy nhiên, cách tiếp cận này cũng gặp

những vấn đề riêng khi chú thích có thể làm thay đổi thể loại của một bức ảnh, từ đó, làm suy giảm giá trị và vai trò của chính bức ảnh. Kết hợp chức năng của ảnh báo chí và chức năng của chú thích, chúng ta có thể phân chia các thể loại ảnh báo chí như sau: *ảnh tin tức*, *ảnh tuyên truyền* và *ảnh minh họa*.

Bảng 2.3: Phân chia thể loại ảnh báo chí theo chức năng của ảnh và chức năng của chú thích

Chức năng của ảnh	Chức năng của chú thích	Đặc điểm
Thông tin	Mô tả	Cung cấp thông tin trực quan về sự vật, sự việc, con người.
Thông tin	Biểu cảm hoặc Chỉ dẫn	Tạo ra ý nghĩa bằng cách gọi tên những cảm xúc không có trong ảnh nhằm tác động đến quan điểm, thái độ của độc giả
Tư tưởng	Mô tả	Phản ánh các sự kiện thời sự có tính bất ngờ, gây chấn động
Tư tưởng	Biểu cảm	Phản ánh vấn đề hoặc hệ quả của sự kiện kết hợp với chú thích giàu cảm xúc, kích thích cảm xúc của độc giả
Tư tưởng	Chỉ dẫn	Mang tính định hướng thể hiện rõ quan điểm lập trường, gợi ý hành vi cụ thể.
Minh họa	Mô tả	Phổ quát, không cụ thể, thường ghi lại các vật thể.
Minh họa	Chỉ dẫn	Tạo ra kịch tính thông qua ngôn từ, thường là ảnh chân dung người nổi tiếng.

2.4. Tiêu chí phương thức biểu đạt

Phương thức biểu đạt được hiểu là cách thức mà tác giả truyền tải thông tin, thông điệp bày tỏ thể hiện quan điểm, tư tưởng đến công chúng. Trong văn học, tồn tại 6 phương thức biểu đạt phổ biến: tự sự, miêu tả, biểu cảm, nghị luận, thuyết minh và hành chính.

Đối với báo chí, bất cứ tác phẩm nào đều phải trả lời những câu hỏi cơ bản của một tác phẩm báo chí theo công thức 5W - 1H (What: Cái gì, chuyện gì? Who: Ai tham gia, ai liên quan? Where: Ở đâu? When: Khi nào? Why: Tại sao? How: Như thế nào?) Dựa trên tiêu chí phương thức biểu đạt, cụ thể là cách thức trả lời các câu hỏi trên, có quan điểm phân chia thành hai nhóm: *thông tấn* và *chính luận*. Nhóm *thông tấn* chủ yếu cung cấp thông tin về sự kiện, kết hợp với việc bộc lộ cảm xúc của tác giả, bao gồm các thể loại: tin, tường thuật, phỏng vấn, phóng sự □ Nhóm *chính luận* có xu hướng bình luận, phân tích, giải quyết vấn đề bằng lý lẽ đối với sự kiện, hiện tượng. So với các tiêu chí khác như đề tài, hình thức, chức năng, thì tiêu chí phương thức biểu đạt có thể được coi là tối ưu hơn vì tiêu chí này bao quát và tổng hợp được nhiều yếu tố cấu thành tác phẩm ảnh báo chí. Ảnh báo chí có những đặc trưng như thông tin chủ yếu nằm ở phần hình

gian cho việc sử dụng lý lẽ, lập luận.

Do đó, theo tiêu chí phương thức biểu đạt, có thể phân chia ảnh báo chí thành hai thể loại: *ảnh tin* và *phóng sự ảnh*. *Ảnh tin*, với phương tiện chủ yếu là sự kiện và phương thức liên kết chủ yếu theo mô thức hình tháp ngược, tập trung trả lời bốn câu hỏi 4W (Who - What - When - Where): Ai - Cái gì - Khi nào - Ở đâu. *Phóng sự ảnh*, hướng tới diễn giải quá trình, diễn biến của vấn đề và câu chuyện, lại tập trung trả lời hai câu hỏi 1W - 1H (Why - How): Tại sao - Như thế nào.

Ảnh tin vốn là một hình thức của thể loại *Tin* trong báo chí. Bản thân *Tin* là thể loại cơ bản, thông dụng nhất của báo chí, ra đời sớm nhất khi báo chí xuất hiện vào cuối thế kỷ XVI. Các sản phẩm báo chí nói chung luôn dành cho *Tin* vị trí và không gian tối ưu nhất để tiếp cận công chúng. Các công trình nghiên cứu về *Tin* cũng được nhiều học giả quan tâm nghiên cứu. Fuller (1997) có quan niệm: *Tin* là một báo cáo mà cơ quan báo chí thu thập được về các vấn đề có ý nghĩa hoặc lợi ích đối với cộng đồng cụ thể mà cơ quan báo chí đó phục vụ⁽⁵⁾. Tác giả Đinh Văn Hường (2006) cho rằng: *Tin* là một trong những thể loại thuộc nhóm thông tấn báo chí, trong đó, thông báo, phản ánh, bình luận có mức độ một cách ngắn gọn, chính xác về nhanh chóng nhất về sự kiện, vấn đề, con người, có ý nghĩa chính trị - xã hội nhất định⁽⁶⁾. Nhìn chung, các công trình nghiên cứu về *Tin* đều đưa ra những điểm chính khi tiếp cận khái niệm *Tin* như: thể loại thông dụng, cơ bản của báo chí, có chức năng phản ánh sự kiện thời sự với hình thức ngắn gọn, trực tiếp, dễ hiểu.

Ảnh tin được Từ điển Vocabulary định nghĩa là các bức ảnh ghi lại sự kiện thời sự. Tsudakov, học giả về ảnh báo chí người Nga (Liên Xô trước) cho rằng *Ảnh tin* ghi lại sự kiện, khiến độc giả tin vào tính khách quan của hình ảnh. Tiến sĩ Jochen Schlevoigh, giảng viên Khoa Báo chí, Đại học Tổng hợp Carl Marx (CHDC Đức trước đây) đưa ra quan niệm *Ảnh tin* là một thể loại báo chí cung cấp sự thật một cách trực tiếp về sự kiện hoặc sự việc. Tác giả Vũ Huyền Nga (2016) đưa ra quan niệm: *là hình thức thông tin ngắn gọn và súc tích với hình ảnh làm chủ đạo, được cấu trúc bằng một bức ảnh, diễn tả trọn vẹn về*

một sự việc, sự kiện vừa mới xảy ra, kèm theo phần chú thích cụ thể, cô đọng, ngắn gọn và dễ hiểu⁽⁷⁾. Như vậy, có thể thấy *Ảnh tin* là một hình thức thông tin bằng ảnh, được sử dụng trên các sản phẩm truyền thông, cung cấp phản ánh về sự vật, sự việc, hiện tượng cho công chúng với hình thức ngắn gọn, trực tiếp, dễ hiểu.

Về đề tài, *Ảnh tin* có thể phản ánh mọi lĩnh vực đời sống xã hội: chính trị, thể thao, xã hội □. *Ảnh tin* có thể đề cập đến tất cả đối tượng: chính trị gia, vận động viên, người nông dân □ cho đến những sinh vật tồn tại trong tự nhiên như núi rừng, động vật, □ Về chức năng, *Ảnh tin* có chức năng chủ đạo chính là chức năng thông tin, nhưng cũng có thể có chức năng tư tưởng. Ví dụ, bức ảnh Em bé Napalm của Phóng viên Ảnh AP Nick Út ban đầu là một tác phẩm ảnh tin với chức năng cung cấp thông tin về diễn biến chiến sự tại Việt Nam năm 1972. Hình ảnh bé gái bị bom đốt cháy quần áo, chạy đi trong hoảng loạn đã tác động mãnh liệt đến tâm can của biết bao con tim yêu chuộng hoà bình. Bức ảnh sau đó đã thực hiện chức năng tư tưởng, cổ vũ cho phong trào phản chiến ngay tại Hoa Kỳ. Về hình thức, *Ảnh tin* có thể xuất hiện dưới dạng ảnh màu hoặc ảnh đen trắng, dưới dạng ảnh đơn, một cặp ảnh hoặc một bộ ảnh.

Phóng sự ảnh cũng được coi là một hình thức của thể loại *Phóng sự* trong báo chí. Cũng như *Tin*, thể loại *Phóng sự* được giới nghiên cứu lý luận báo chí trong và ngoài nước đặc biệt quan tâm với rất nhiều công trình khảo cứu đã được xuất bản. Hai xu hướng quan niệm về phóng sự ảnh là xu hướng khách quan (nhà báo kể lại câu chuyện có thật, không bình luận, không đưa cảm xúc cá nhân vào tác phẩm) và xu hướng chủ quan (kế thừa phong cách sáng tạo của các thể loại báo chí, văn học và coi trọng cảm xúc của nhà báo). Nhìn chung, tuy có xu hướng quan niệm khác nhau nhưng các nhà nghiên cứu đều chỉ ra một số đặc điểm của *Phóng sự* như phản ánh hiện thực khách quan trong quá trình vận động, kết cấu tác phẩm linh hoạt. *Phóng sự ảnh* được các học giả Liên Xô định nghĩa là một hình thức thể hiện của ảnh báo chí, nhận định về các sự kiện được truyền đạt bằng các bức ảnh. Giải thưởng Ảnh Báo chí Thế giới (World Press Photo) có định nghĩa ngắn gọn

hơn, cho rằng *Phóng sự ảnh* là những điều đã xảy ra, được tường thuật là bằng các bức ảnh. Tác giả Vũ Huyền Nga (2020) đưa ra quan niệm: □Phóng sự ảnh phản ánh hiện thực khách quan bằng một tập hợp các bức ảnh được kết nối chặt chẽ với nhau□⁽⁸⁾. Như vậy, có thể hiểu Phóng sự ảnh là một hình thức thông tin sử dụng nhiều bức ảnh để miêu tả, tường thuật một quá trình phát sinh, phát triển của con người hoặc sự việc.

Về đề tài, *Phóng sự ảnh* có điểm tương đồng với *Ảnh tin* khi có thể phản ánh phạm vi đề tài rộng lớn về mọi lĩnh vực xã hội với các nhân vật khác nhau. Tuy nhiên, có sự khác biệt giữa hai thể loại ảnh báo chí này. Trong khi *Ảnh tin* lấy sự kiện làm hạt nhân và không bắt buộc mô tả, khắc họa cụ thể con người thì *Phóng sự ảnh* tập trung nhiều hơn vào hoạt động của con người, thậm chí đi sâu vào đời sống nội tâm của nhân vật. Dù có phản ánh sự kiện, vấn đề nhưng *Phóng sự ảnh* vẫn đặt nhân vật vào trọng tâm trong tiến trình vận động của xã hội. Về chức năng, *Phóng sự ảnh* thực hiện được cả hai chức năng thông tin và chức năng tư tưởng. Nhà báo hoàn toàn có thể biểu đạt tâm tư, tình cảm, tư tưởng thông qua góc máy, khoảnh khắc và chú thích. Về hình thức, *Phóng sự ảnh* có thể xuất hiện dưới dạng ảnh màu hoặc ảnh đen trắng.

Bảng 2.4: So sánh Ảnh tin và Phóng sự ảnh

Chức năng của ảnh	Chức năng của chủ thích	Đặc điểm
Thông tin	Mô tả	Cung cấp thông tin trực quan về sự vật, sự việc, con người.
Thông tin	Biểu cảm hoặc Chỉ dẫn	Tạo ra ý nghĩa bằng cách gọi tên những cảm xúc không có trong ảnh nhằm tác động đến quan điểm, thái độ của độc giả
Tư tưởng	Mô tả	Phản ánh các sự kiện thời sự có tính bất ngờ, gây chấn động
Tư tưởng	Biểu cảm	Phản ánh vấn đề hoặc hệ quả của sự kiện kết hợp với chủ thích giàu cảm xúc, kích thích cảm xúc của độc giả
Tư tưởng	Chỉ dẫn	Mang tính định hướng thể hiện rõ quan điểm lập trường, gợi ý hành vi sự thể
Mình họa	Mô tả	Phổ quát, không cụ thể, thường ghi lại các vật thể.
Mình họa	Chỉ dẫn	Tạo ra kích thích thông qua ngôn từ, thường là ảnh chân dung người nói tiếng.

Việc nhận diện và phân chia các thể loại báo chí nói chung và ảnh báo chí nói riêng là một vấn đề phức tạp, chưa đi đến thống nhất trong cả giới nghiên cứu lý luận cũng như giới hoạt động thực tiễn. Quá trình hoạt động sáng tạo tác phẩm báo chí nói chung, ảnh báo chí nói riêng sẽ tạo ra các tác phẩm có chung khuôn mẫu, dạng thức. Vì vậy, nhận

thức thể loại để nghiên cứu, giảng dạy và tác nghiệp là một yêu cầu tất yếu nhằm nâng cao chất lượng giảng dạy và chất lượng sáng tạo tác phẩm. Tuy nhiên, việc phân chia các thể loại ảnh báo chí cũng chỉ có tính chất tương đối khi các thể loại đều có sự giao thoa, đan xen. Ví dụ, *Ảnh tin* và *Phóng sự ảnh* đều phản ánh hiện thực khách quan, đều khai thác đa dạng các đề tài và tập trung vào khoảnh khắc - vốn là đặc trưng của ảnh báo chí. Ngoài ra, báo chí - truyền thông liên tục phát triển, mở rộng theo tính đa chiều, đặc biệt trong môi trường truyền thông số. Những dạng thức mới của các bức ảnh được sử dụng trên các ấn phẩm báo chí liên tục xuất hiện, ví dụ như ảnh cắt từ video clip, ảnh được chế tạo từ các ứng dụng trí tuệ nhân tạo□ Liệu những bức ảnh này có được coi là ảnh báo chí? Nếu là ảnh báo chí thì chúng thuộc thể loại nào? Đây là vấn đề mà các học giả cần tiếp tục nghiên cứu. Tuy nhiên, thể loại nào cũng đòi hỏi nhà báo, phóng viên ảnh, nhiếp ảnh gia phải có sự dẫn thân, trung thực, đặt lợi ích của cộng đồng lên trên hết. Với các tiêu chí phân loại khác nhau thì tạo ra các thể loại ảnh báo chí khác nhau, như tiêu chí đề tài, tiêu chí hình thức, tiêu chí chức năng hay tiêu chí phương thức biểu đạt. Dựa trên việc nghiên cứu tài liệu và phân tích hoạt động thực tiễn, có thể thấy tiêu chí phương thức biểu đạt là phù hợp để phân chia các thể loại ảnh báo chí vì tiêu chí này có thể bao quát và tổng hợp được nhiều yếu tố cấu thành tác phẩm ảnh báo chí. *Ảnh tin* và *Phóng sự ảnh* là hai thể loại của ảnh báo chí được xây dựng dựa trên tiêu chí này./.

- (1) Tạ Ngọc Tấn (1995), *Tác phẩm báo chí*, Nxb. Giáo dục.
- (2) Nguyễn Tiến Mão (2006), *Cơ sở lý luận ảnh báo chí*, Nxb. Thông tấn.
- (3) Newhall, N. (1952), *The Caption: The Mutual Relation of Words and Photographs*, Aperture.
- (4) Szyliko-Kwas, J. (2019), *Reception of Press Photography in the Context of the Theory of Visual Literacy*, Studia Medioznawcze 19
- (5) Fuller, J. (1997), *News Values*, University of Chicago Press.
- (6) Đinh Văn Hường (2006), *Các thể loại báo chí thông tấn*, Nxb. Đại học Quốc gia.
- (7) Vũ Huyền Nga (2016), *Ảnh tin*, Nxb. Thông tin Truyền thông
- (8) Vũ Huyền Nga (2022), *Giáo trình Phóng sự Ảnh*, Nxb. Thông tấn.